

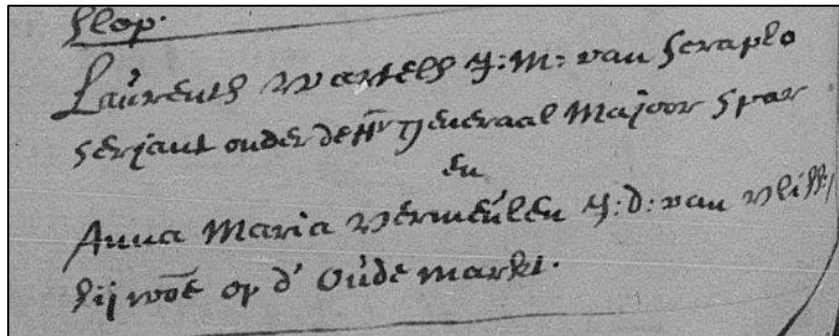
Laurens Wartels, in 1725 overleden op een onbewoond eiland

Laurens Beijen, aangevulde versie 18 februari 2023

De meeste van mijn voorouders hebben geen heel bijzonder leven geleid. Laurens Wartels¹ was een van de uitzonderingen. Hij werd rond 1680 geboren in Duitsland, hij was beroepsmilitair in Nederlandse dienst en hij overleed in 1725 tijdens een desastreus verlopen expeditie naar de Stille Zuidzee.

Getrouwd in Vlissingen maar afkomstig uit Saksen

Op 26 januari 1704 trouwde Laurens Wartels in Vlissingen met Anna Maria Vermeulen. Volgens het trouwboek van de gereformeerde kerk was Laurens een 'jonge man' uit 'Scraplo' en was hij 'serjant' onder de generaal-majoor Spar. Anna Maria was een 'jonge dochter' uit Vlissingen. Zij woonde daar op de Oude Markt.²

De plaats 'Scraplo', waar Laurens Wartels volgens het trouwboek vandaan kwam, heet in werkelijkheid Schraplau. Het ligt in de Duitse deelstaat Saksen-Anhalt, ten westen van de stad Halle.

Omstreeks 1989 heeft Wim Bos uit Leusden getracht uit te vinden of Laurens Wartels inderdaad in Schraplau is geboren. De toenmalige predikant van de Evangelische Stadtkirche St. Joannis kon in de doop-, trouw en begraafboeken van zijn kerk uit de jaren 1650-1704 niets over Laurens vinden. Wel vond hij een andere interessante vermelding in het doopboek:

Den 3. Decembris anno 1687 ist Hans Warthels, eines Churbrandenburgisches Musquetiers Weib Maria Regina des hiesigen Unteramts Landsknechts Tochter mit einen Sohn niederkommen, welcher den 5 huius mensis war den 2. Adventssonntag getauffet und JOHAN CHRISTOPH genannt worden.

¹ Dat Laurens Wartels dezelfde voornaam had als ik, is puur toeval. Hij was een van mijn voorvaders van vaderskant (om precies te zijn de vader van de moeder van de vader van de vader van de vader van mijn vader). Mijn voornaam komt uit de familie van mijn moeder.

² Met de aanduidingen 'jonge man' (j.m.) en 'jonge dochter' (j.d.) werd destijds bedoeld dat bruidegom en bruid niet eerder getrouwd waren geweest. Ze zeggen dus niets over de leeftijd.

Hieruit blijkt dat op 3 december 1687 een zekere Maria Regina in Schraplau bevallen is van een zoontje dat bij de doop de namen Johan Christoph kreeg. Zij was getrouwd met de uit het keurvorstendom Brandenburg afkomstige musketier Hans Warthels en ze was een dochter van een plaatselijke landsknecht. Volgens [Wikipedia](#) was een landsknecht een soldaat die bewapend was met een lans of piek.

Het is niet zeker dat Laurens Wartels eveneens een zoon was van Hans Warthels en Maria Regina, maar het lijkt wel tamelijk waarschijnlijk. In het Vlissingse trouwboek staat *niet* met zoveel woorden dat Laurens *geboren* is in 'Scraplo'; het zou ook kunnen zijn dat hij er alleen is opgegroeid. Hans Warthels is als militair waarschijnlijk vaak van standplaats gewisseld.

Als Laurens inderdaad een zoon was van Hans en Maria Regina, dan had hij zijn keus om in het leger te gaan niet van een vreemde. Zowel Hans Warthels als de vader van Maria Regina had immers ook als militair gediend.

Militair te land en ter zee

Het begin van de achttiende eeuw was een roerige tijd. In 1701 brak de Spaanse Successieoorlog uit. De Republiek stond samen met Engeland, Pruisen en Oostenrijk tegenover Frankrijk en Spanje. De strijd werd op verschillende fronten gevoerd, onder andere in de Zuidelijke Nederlanden. De strijd ging daar vooral tussen de Republiek en Frankrijk.

Voor de napoleontische tijd was het heel gebruikelijk dat mannen uit Midden- en Noord-Europa naar Nederland kwamen om dienst te doen als militair of zeeman. Nederland was relatief welvarend en er waren veel mensen nodig. Er bestond nog geen militaire dienstplicht, en bij het aannemen van mensen voor het leger en de vloot werd niet of nauwelijks naar hun afkomst gekeken.

Het is niet bekend wanneer Laurens Wartels naar Nederland is gekomen. De eerste vermelding van hem die nu bekend is stamt uit 1702. Laurens diende toen in de rang van sergeant op het Zeeuwse oorlogsschip *Eerste Edele*. In 1703/1704 had hij dezelfde functie op het fluitschip *Hercules* en in 1706 op het sneuwschip³ *Roosendaal*.

413
 jek onder geschreeven als dese als dat michel Renio ende
 Cornelis jofen met haer 2 Strijger schijden hebben aen
 boort gebracht dat oin Vlissingen den 15 meij 1703
 Onstangen my Ganderen Laurens Wartels
 vande ommiffaris Lambrechtse
 voor 2. Soensten Soldaeten aenboort
 telordenen vanden Zevende den
 15. meij 1703. Meijer Kuyvoet
 L. 18. B

Het hierboven afgebeelde briefje dateert uit de tijd toen Laurens op de *Hercules* diende. Willem-Johan van de Beek kwam het tegen op de website van het Zeeuws Archief. Er staat, voor zover dat te lezen is:

³ Een klein type oorlogsschip.

Ick ondergeschreven adesdere als dat Michiel Renou(?) ende Cornelis Josen met haer 2 stuygerschuijden heben aen boort gebracht dato in Vlissinge den 15 meij 1703.

Laurens Wartels - Sergiant

In een ander handschrift staat daaronder:

Ontfangen uyt handen van den commissaris Lambrechtsen voor 2 schuijten soldaten aen boort te brengen van den Hercules den 17 meij 1703.

Michie Ruynou

18 stuyvers

Het briefje is onderdeel van de financiële administratie van het onderdeel. Laurens Wartels verklaarde dat Ruynou (of hoe hij ook heette) en Josen met hun steigerschuiten soldaten aan boord van de Hercules hadden gebracht, en Ruynou tekende tweede dagen later voor de ontvangst van 18 stuivers, waarschijnlijk mede namens Josen.

Laurens behoorde niet tot het vlootpersoneel: hij diende op de schepen als militair (marinier) in een legeronderdeel dat behoorde bij de troepen van de generaal Van Sparre.⁴

Van Sparre was een uit Zweden afkomstige edelman die beschouwd werd als een van de beste aanvoerders van het Staatse leger. Hij nam in de jaren 1704-1709 met zijn troepen deel aan diverse belegeringen en veldslagen in de Zuidelijke Nederlanden, onder andere bij Stekene, Brugge en Oostende. In 1709 werd hij dodelijk getroffen in de [Slag bij Malplaquet](#).

We kunnen ervan uitgaan dat Laurens Wartels ook heeft deelgenomen aan die gevechten. Er zijn echter geen lijsten van de manschappen van zijn onderdeel bewaard gebleven.

Wel werd Laurens genoemd in de handelingen van de Staten van Zeeland van 1 december 1712. Hij was sergeant in de compagnie van kapitein Thomas Kemp en had verzocht om de leiding te krijgen over een vacant vendel. Dat verzoek werd aangehouden voor nader overleg. Het is niet bekend wat dat overleg heeft opgeleverd.

Kinderen van Laurens Wartels en zijn vrouw

Door de militaire bezigheden van Laurens zal hij vaak voor langere tijd van huis zijn geweest. Voor zover valt na te gaan is Anna Maria gewoon in Vlissingen blijven wonen.

Uit de beschikbare archiefstukken valt op te maken dat Laurens en Anna Maria ten minste vier kinderen hebben gekregen, maar het zouden er ook meer kunnen zijn geweest. De onzekerheid heeft te maken met het feit dat er in de Zeeuwse archiefstukken door brand en bombardementen helaas nogal wat hiaten zitten.

Van drie kinderen zijn de doopinschrijvingen niet bekend, maar de begraafgegevens wel:

- Een zoontje Jan werd op 7 november 1705 in Vlissingen begraven. Gezien de trouwdatum van zijn ouders zal hij nog heel jong zijn geweest.
- Een dochtertje Joanna werd op 12 september 1709 begraven. Zij zal hooguit een paar jaar oud zijn geweest.
- Een zoon Thomas⁵ werd wel volwassen. Hij werd meester-kleermaker in Middelburg en werd daar in februari 1742 begraven.

Van één kind zijn de doopgegevens wel bekend: op 6 november 1715 werd in Vlissingen een dochter Janna gedoopt. Zij vertrok later naar Benschop, waar ze in 1741 met Willem Beijen trouwde. Ze kreeg met hem twee kinderen. Een van hen was Jan Thomas Beijen (1743-1827), die de stamvader van een uitgebreid nageslacht werd. Janna overleed in 1793 in Benschop.

⁴ Van Sparre werd als 'de generaal majoor Spar' ook genoemd bij de trouwinschrijving van Laurens Wartels.

⁵ In een testament uit 1739 van Thomas Kemp, die in 1712 genoemd werd als commandant van Laurens Wartels, werd hij Jan Thomas Wartels genoemd.

Een expeditie naar de Stille Zuidzee ⁶

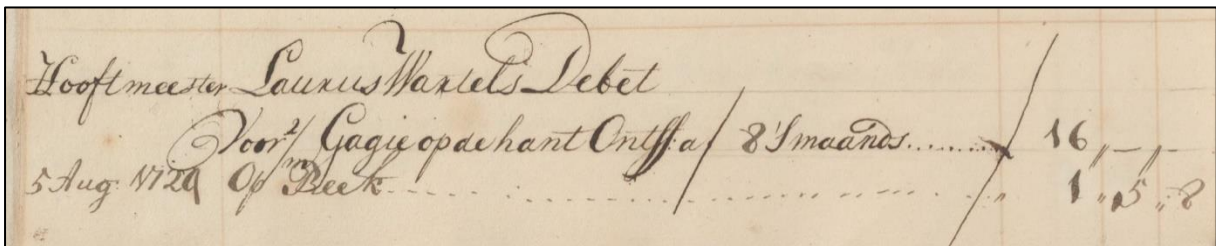
Een fregat uit die tijd. Fragment uit een schilderij van Ludolf Bakhuizen, Rijksmuseum Amsterdam

In 1720 werd de Commercie Compagnie van Middelburg opgericht. Het doel van die maatschappij was om de handel en scheepvaart van Middelburg nieuw leven in te blazen.⁷

Een van de eerste activiteiten van de compagnie was een expeditie naar de westkust van Zuid-Amerika. De maatschappij wilde nagaan of het mogelijk was om een graantje mee te pikken van de handel op die regio. Daarbij werd vooral gedacht aan Peru, waar rijke zilverbijlen aanwezig waren.

In 1724 rustte de Commercie Compagnie twee fregatten uit. De expeditie was in feite illegaal: Spanje had het alleenrecht op de handel met dat deel van Zuid-Amerika. Om het gevaar van aanhouding door Spaanse schepen wat te verkleinen kregen de fregatten Spaans klinkende namen: *Don Carlos* en *Don Louis*. Er zullen ook wel Spaanse vlaggen aan boord zijn geweest. Ter verdediging tegen vijandelijke aanvallen hadden de schepen ieder 34 kanonnen. Beide hadden zo'n 120 man aan boord. De officieren kwam allemaal uit Zeeland, de

meeste onderofficieren en vaklieden kwamen uit Zeeland of de rest van de Republiek, maar de gewone matrozen en soldaten kwamen voor het grootste deel uit Duitsland of Scandinavië.

Laurens Wartels was een van de opvarenden van de *Don Louis*. Op de monsterrol werd zijn voornaam als 'Laurus' geschreven. Hij had de functie van hofmeester (daar geschreven als 'hoofmeester'). Een hofmeester op een schip was verantwoordelijk voor de verzorging van de hutten van de kapitein en de officieren. Uit de monsterrol blijkt dat zijn gage acht gulden per maand was.

Wat Laurens in de jaren voor 1724 heeft gedaan is niet bekend, maar kennelijk was hij inmiddels afgezwaid bij het leger.

⁶ Veel informatie over de reis heb ik ontleend aan een boek van Ruud Paesie: *Voor zilver en Zeeuws belang, De rampzalige Zuidzee-expeditie van de Middelburgse Commercie Compagnie, 1724-1727* (Walburg Pers Zutphen 2012). Ik heb ook gebruik gemaakt van de archiefstukken over de reis op de website van het Zeeuws Archief.

⁷ De compagnie werd later vaak aangeduid als de Middelburgse Commercie Compagnie (MCC). De MCC is zich later onder andere gaan bezighouden met de transatlantische slavenhandel. In de jaren van de reis van Laurens Wartels was dat nog niet het geval.

De eerste tegenslagen

Het zat bij de reis vanaf het begin niet mee. Op 7 en 8 juni 1724 werden de schependoor paarden van Middelburg naar de Westerschelde gesleept. Daar gingen ze voor anker in afwachting van een gunstige wind. Die liet erg lang op zich wachten. Dat leidde tot grote ontevredenheid bij de schepelingen omdat hun gage pas inging bij het begin van de zeereis. Pas na ruim twee maanden, op 14 augustus, gingen de schepen onder zeil. Intussen was besloten dat er ook een schip van het kleinere type 'snauw' zou meevaren omdat de handelsgoederen en de voorraden niet allemaal in de twee fregatten konden worden gestouwd. De snauw kreeg de naam *Patache el Mercurio*.

De schepen voeren langs Madeira en het Canarische eiland La Palma naar de Kaapverdische Eilanden. Op 13 oktober legden ze daar aan in een baai bij het eiland São Vicente om water en brandhout in te slaan. Bewoners van het eiland vingden een paar schildpadden voor hen, maar andere verversingen waren er niet te krijgen. Intussen waren de schepen al een maand achter op het reisschema. Dat was ongunstig vanwege de verwachte weersomstandigheden bij Kaap Hoorn.

Op 14 oktober werd de scheepskok van de Don Louis gestraft voor dieverijen door hem drie keer aan de ra op te hijsen en daarna in het water te laten vallen. Daarna werd hij, aldus Hubregt Kempe⁸, *'voor de mast geset, alwaer hij nogh over de 200 slagen voor sijn gat heeft gekregen'*.

Op 15 oktober voeren de schepen verder richting Brazilië. Op 21 oktober passeerden ze de evenaar. Doordat er weinig wind was lag de snelheid laag, waardoor het drinkwater dreigde op te raken voordat ze in Brazilië kwamen. Dankzij een dag met veel regen, waarbij het water werd opgevangen met een tent, konden de voorraden weer worden aangevuld. Een paar dagen later moest de Don Louis een tijdje stilhouden in afwachting van de reparatie van een gebroken deel van een mast van de Don Carlos.

Op 14 december was voor het eerst de kust van Brazilië te zien. Op 18 december ankerden de schepen bij het eiland Ilha Grande ten westen van Rio de Janeiro. Inmiddels waren er al 28 zieken aan boord van de Don Louis, van wie de meesten scheurbuik hadden. De Don Carlos had nog meer zieken. De zeelieden zetten op het eiland tenten voor hen op.

Van de inwoners van het eiland, die eigenlijk geen handel mochten drijven met vreemdelingen, konden een paar koeien, schapen en kippen worden gekocht, en ook wat groente. Het stelde echter weinig voor. De koeien wogen schoongemaakt niet meer dan 200 pond en de schapen waren vel over been.

Een paar soldaten die als zieken in een tent hadden gelegen probeerden op het eiland te blijven, maar ze werden opgepakt en in de boeien geslagen.

Begin januari 1725 waren de meeste zieken weer op de been, al waren ze nog zwak. Pas op 8 januari was er voldoende wind om weg te zeilen van Ilha Grande richting Kaap Hoorn.

Problemen bij Kaap Hoorn

In de nacht van 31 januari op 1 februari 1725, toen de schepen op 48 graden zuiderbreedte waren, was er een groot gekraak te horen op de Don Louis. De volgende ochtend werd duidelijk wat er gebeurd was: *'Wij bevonden dat den top van de groote mast dwars ingescheurt was, het welck ons geen vreugde toebragt, maer wel droefheid, daar wij nog zoo een barre verre plas water mede over moesten varen.'* Er werd provisorisch een hulplconstructie om de scheur aangebracht.

Naarmate de schepen dichterbij Kaap Hoorn kwamen werd het weer steeds slechter: *'Maar als het weer sig begon te verheffen, zoo besweeck ons het hert, want het scheen off de wint en zee ons*

⁸ Hubregt Kempe begon de reis op de Don Louis als derde stuurman en werd uiteindelijk, toen anderen wegvielen, de eerste stuurman. Hij hield een reisverslag bij dat in zijn handschrift te vinden is op de website van het Zeeuws Archief.

wouden verslinden. Ook hadden wij veel hagel en sneeuw, en daar bij zeer kout, zoodat het volck seer afviel en oock in hun koijen sieck raecten.'

Op 9 maart vroeg de kapitein van de Patache el Mercurio om hulp. Hij had nog maar drie '*gesonde zielen*' aan boord. De kapiteins van de Don Louis en de Don Carlos boden enkele matrozen aan, maar door het zware weer bleek het onmogelijk om hen te laten overstappen op de snauw.

Op 24 en 26 maart verloor de Don Louis eerst de Patache el Mercurio en daarna de Don Carlos uit het oog. Achteraf is gebleken dat die twee schepen teruggevaren zijn naar Brazilië. Daar werden ze niet hartelijk ontvangen door het Portugese bewind. De schepen werden in beslag genomen en de bemanning werd gevangengezet, eerst in Brazilië en later in Portugal.

Aan boord van de Don Louis werd de situatie steeds nijpender. Er was alleen maar oud voedsel en het water en de sterke drank begonnen op te raken. Het was moeilijk om de positie van het schip te bepalen. De breedtegraad (noord-zuid) was geen probleem, maar de lengtegraad (oost- west) wel. Daardoor was het onduidelijk wanneer de Stille Zuidzee was bereikt. Ook door de wisselende winden en vooral door de lastige stromingen voer het schip lang rond zonder echt voortgang te maken.

Er moesten steeds vaker overleden bemanningsleden over boord worden gezet. Dat kwam, samen met de kou en de uitzichtloosheid, de motivatie van de anderen niet ten goede.

Op 27 maart vroeg de bemanning dringend aan de kapitein, die toen zelf ziek in zijn kooi lag, om terug te varen naar Brazilië. Die weigerde dat. Ook een tweede en een derde verzoek op 7 en 9 april wees hij af. Toen de bemanning in staking ging, weigerde de kapitein om nog langer eten en drinken te verstrekken. Dat was voldoende om de mensen weer aan het werk te krijgen.

Op 19 april overleed de kapitein. Voor hem werd, in tegenstelling tot de gang van zaken bij andere overleden bemanningsleden, een kist gemaakt. Twee dagen later werd de kist onder vijf saluutschoten overboord gezet. De kapitein werd opgevolgd door zijn plaatsvervanger.

In de Stille Zuidzee

Op 25 april 1725 konden de stuurlieden er eindelijk op vertrouwen dat het schip in de Stille Zuidzee was. Vanaf dat moment kon het schip een noordelijke koers aanhouden. De lastige stromingen werden toen wat minder. Dat gold helaas niet voor de problemen op het schip. Het aantal overledenen nam verder toe en er was een groot aantal zieken, vooral door scheurbuik. Er waren daardoor steeds minder matrozen die de wacht konden houden. Er was nog maar weinig water, de erwten en bonen waren op of oneetbaar, het eetbaar maken van de stokvis zou te veel water kosten, en er was alleen nog gort, gedroogd vlees en spek. De stank op het schip was onhoudbaar.

Op 11 mei bleek dat de verlenging van de grote mast zwaar beschadigd was, zodat alleen de onderste zeilen konden worden gebruikt.

Op 15 mei noteerde Hubregt Kempe dat het schip zo lek was dat het nauwelijks met één pomp droog gehouden kon worden, '*soo dat er continueljck 2 man aan de pomp moesten blijven sonder af te komen, waardoor wij nogh swacker en swacker wierden, zoo dat een ider wel kon dencken in wat voor een staat dat wij waren om zeijlen bij te maeken en in te nemen, en dat voornamelijk in storm en onweder. Wij baden tot den Heere dat hij dog zijn Goddelijcke kragt in alle onse swackheden wilden zenden*'.

Een aanlegplaats bij een onbewoond eiland

Op 21 mei was er op enkele mijlen afstand een eiland te zien dat vrij ver van de kust lag. De nieuwe kapitein wilde doorvaren, maar de schepelingen wisten hem over te halen om een nacht te wachten om daarna te bekijken of er een geschikte aanlegplaats op het eiland was.

De volgende dag bleek dat inderdaad het geval te zijn. Aan de oostkust van het eiland lag een grote zandbocht. Het schip was daar redelijk beschermd tegen winden van de oceaan.

Ondanks de relatief gunstige positie was het door de krachtige branding lastig om met de jol of de sloep naar het eiland te varen. Het was onmogelijk om droog over te komen. Toch werden er de volgende dagen als het niet al te hard stormde diverse tochten vanaf het schip naar het eiland gemaakt om doden te begraven (acht in een week tijd) en verversingen te zoeken.

Positief was dat er op het eiland vers water te vinden was. Verder groeiden er grote hoeveelheden selderij.

Op grond van oude kaarten veronderstelden de stuurlieden dat het om het eiland Nuestra Señora del Socorro ging. Die veronderstelling klopte. Het eiland heet tegenwoordig Isla Guamblin. Voor zover de zeelieden konden nagaan woonden er geen mensen op het eiland.

Achtergebleven op het eiland

Op 30 mei was het relatief mooi weer. Op het eiland werd met zeilen en hout een tent gebouwd voor de zieken. Aan boord konden zij door de benauwde atmosfeer en de stank niet genezen; de gedachte was dat het op het eiland beter zou gaan. De plaats van de tent was niet ideaal: dicht bij de branding. Een betere plaats was echter niet te vinden.

De hofmeester (Laurens Wartels dus) en twee matrozen stelden voor om die nacht op het eiland te blijven in plaats van mee terug te gaan naar het schip. Ze konden dan de volgende ochtend al wat eten verzamelen en klaarmaken voor de zieken. De kapitein vond dat goed. Hij liet wat voorraden voor hen achter voor het geval het de volgende dagen niet mogelijk zou zijn om de oversteek vanaf het schip te maken:

Den capitein daerzels bijzijnde, werd van 2 matroosen en de hofmeesters⁹ van de kajuit versogt om dien nagt aan het eijlant in de tent te blijven om smorgens wat groente te plucken, en om te sien off zij eenigte gevogelte konden schieten, die hier seer veel waren. Om ten eersten als men de siecken konde aan land brengen, een soepe voor haar¹⁰ te koken, hetwelk den capitein in haar vrijdom stelden dat hij haar daar niet toe off aff wilde raden. Dat zij het met haren wille moesten doen, waarover zij verblijd waren dat

Een kaartje van Chili. A staat bij het eiland waar het schip eind mei 1725 aanlegde, B bij de baai waar het schip van juni tot november 1725 lag.

⁹ Het woord 'hofmeesters' in plaats van hofmeester moet een schrijffout zijn. Er was maar één hofmeester op het schip. Bovendien blijkt uit de rest van het reisverslag duidelijk dat er maar drie mannen op het eiland waren achtergebleven.

¹⁰ Hubregt Kempe gebruikte het persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord 'haar' ook heel vaak voor mannen.

de captein het haer niet weijgerden. Liet haar kruijd en lood en voor 8 dagen victualie van brood en boter en kaas, off het quam te gebeuren dat er een storm opquam, dat men in geen dag 3 â 4 aan de wal konde komen, dat zij haar dan daar mede zouden helpen.

Afgedreven naar het zuiden

De volgende dagen ging het helemaal mis. Er stak een zware storm op waardoor de sloep van het schip niet op het eiland kon komen. Bovendien braken bijna alle ankertouwen, met als gevolg dat het schip nog maar één anker over had. Door de noordenwind dreef het schip naar het zuiden waarbij het dicht bij de kust kwam en op de rotsen dreigde stuk te stoten.

Dat gevaar werd uiteindelijk net afgewend: het schip vond na een paar dagen een geschikte ligplaats in het achterste gedeelte van een inham aan de kust. Bij die ligplaats (later door de schepelingen 'Baai de Blijde Hoop' genoemd) konden tenten worden gebouwd voor de zieken en kon een begin worden gemaakt met het schoonmaken van het schip. De sanitaire omstandigheden aan boord waren dramatisch slecht geweest. Het schip en de zeilen werden zover zover mogelijk gerepareerd. Er was bij de baai goed water en er was ook voedsel te vinden, zoals groente en mosselen. Soms konden er ook eenden en ganzen worden geschoten, en tegen het voorjaar ook zeehonden. Het schip bleef een aantal maanden in de baai.

Er werden wel aanwijzingen gevonden dat er tijdens het zomerseizoen af en toe mensen in het gebied kwamen, maar tijdens hun verblijf troffen de schepelingen niemand aan.

Volgens Hubregt Kempe waren er bij de aankomst in de baai nog 80 van de 115 mannen die vanuit Zeeland waren uitgevaren in leven, van wie er 53 te ziek waren om zich te verroeren. De meeste zieken overleden tijdens het verblijf in de baai alsnog. Er bleven nog zo'n 40 schepelingen in leven.

De drie mannen uiteindelijk gevonden

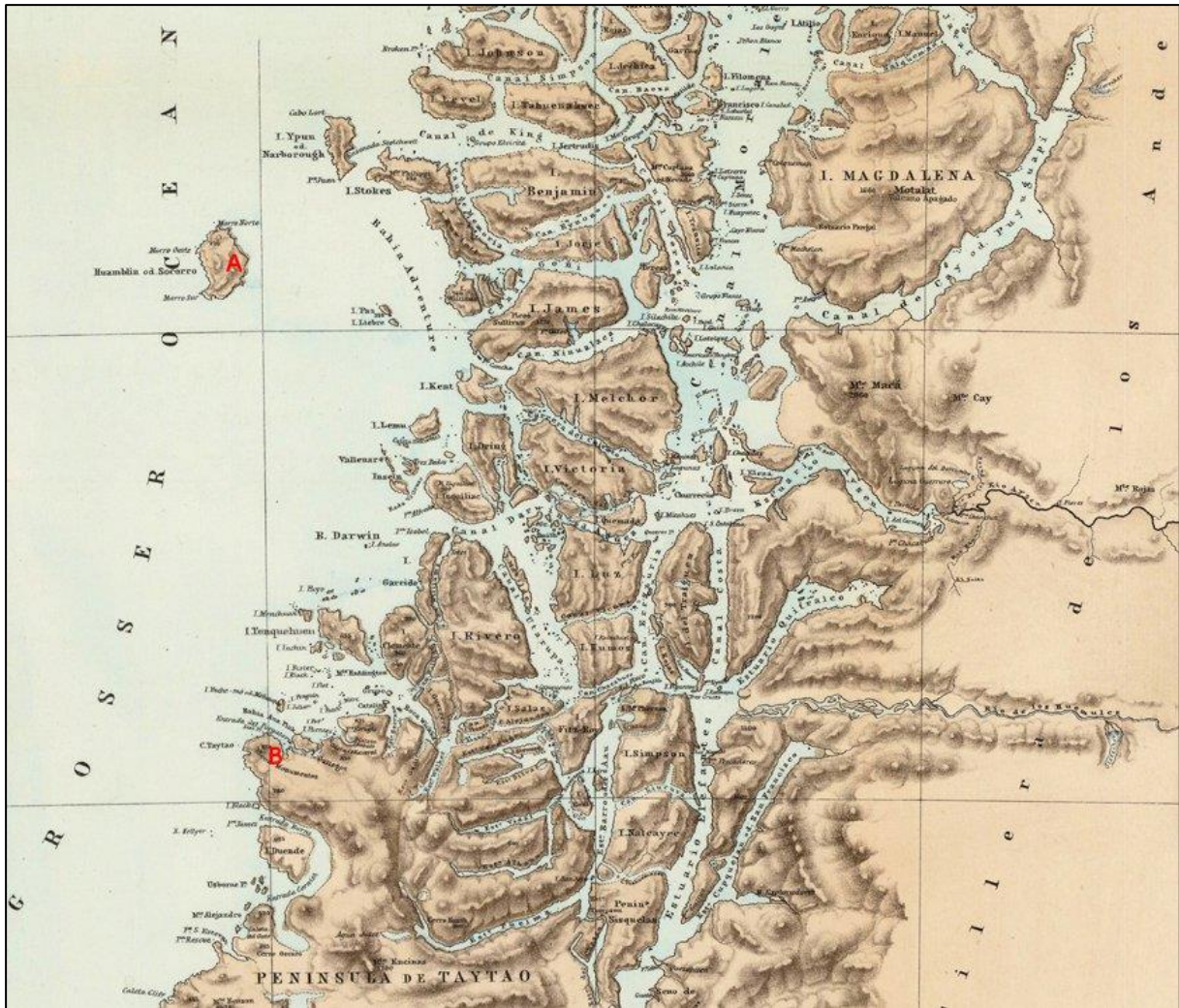
Op 6 juni waren vijf mannen vertrokken met een jol. Met die boot kon zowel geroeid als gezeild worden. Ze zouden proberen om de drie mannen die op Nuestra Señora del Socorro waren achtergebleven op te halen. Het was duidelijk dat het geen eenvoudige opgave zou zijn. Het was erg koud, de dagen waren vrijwel op hun kortst, de omgeving was onbekend en ze hadden geen goede kaarten. Ze kregen voedsel voor twee weken mee.

Pas op 28 juni kwamen de mannen terug. Ze hadden veel ontberingen meegemaakt en waren er niet in geslaagd om het eiland te bereiken.

In oktober was het beter weer geworden. Op 13 oktober begon Hubregt Kempe met een paar matrozen aan een tweede poging om met een jol het eiland te bereiken. Het ene doel was na te gaan of de drie mannen nog in leven waren, het andere om te bekijken of er een of meer ankers konden worden teruggevonden.

Na een paar dagen leken ze goed op weg te zijn toen er een ongeluk gebeurde. Een van de opvarenden keek niet goed uit toen hij een eend wilde schieten. Het geweer ontplofte en hij verloor zijn linkerduim. Ze moesten terugkeren om de man aan boord van het schip te laten behandelen. Op 18 oktober waren ze weer terug bij het schip.

Bij die tocht had Kempe erg veel klippen en rotsen in het water gezien. Duidelijk was dat het niet verantwoord zou zijn om met het grote schip naar het eiland te varen. Op 23 oktober deed Kempe met een paar anderen een derde poging om er met de jol te komen. Dankzij een gunstige wind schoten ze deze keer redelijk snel op. Op 26 oktober kwamen ze bij het eiland. Ze zagen dat de grote tent voor de zieken die de bemanning daar op 30 mei gebouwd had omver lag, maar er stond nu een kleinere tent waarvan ze mochten aannemen dat die door de drie achtergebleven mannen gebouwd was.

Uitsnede uit een Duitse kaart uit 1878. Met A heb ik het eiland Nuestra Señora del Socorro aangeduid, met B de plaats van 'Baai de Blijde Hoop'. De afstand tussen beide punten is circa 120 kilometer.

Toen ze echter aan land kwamen en naar de kleine tent liepen, zagen ze daarin de drie mannen dood liggen. Ze waren kennelijk al een tijd geleden van honger en kou omgekomen:

Wij waren seer verblijd als wij dit kleijne tentje zagen, meenden dat de menschen daar nog levendig in waren, eer wij nog aan het land met de jol waren, soo schoten wij verscheidemaal met het handgeweer, off zij altemets bossewaert in waren om eten te zoeken, dat zij ons dan zouden hooren schieten; maar wij sagen niemand voor den dag koomen, waardoor onse moedt benomen wierd. Als wij aan land quamen, zoo haelden wij de jol zeer hoog en droog boven tegen het bosch aan, opdat die geen schade soude krijgen door de steenen, want ons leven hing daar aan. Doen liep eenijder soo snel als hij maar konde na dese kleijne tent toe, alwaar wij de 3 menschen doot bij malkander vonden leggen in hare onderbroecken en sonder kousen aan haar beenen, soodat wij hier uijt besloten dat zij van den honger en koude gestorven waren. Ook hadden zij al een langen tijd dood geweest, want het vlees was meest van de beenen, zoodat zij maar in haer geraemte lagen.

Lag ou vers, wy waren seer verbleed aef wy dit klein hutje
 Zagen, Meenden dat de menschen daar nog Lebendig Ju waren, eer
 wy nog aen het land met de Jol waren, soo sezoeten wy Verschei,
 demaal, met het handgeweer, off sy' altemet Goffabaert Ju
 waren, ou lre te Zochten, dat sy' ou dan Luiden hooren
 Schieten, maar wy Jagen niemant Voor den dag krouen, waer
 door onse maect beuouen vliend, alse wy aen land quamen
 Zoo haelden wy de Jol seer hoog en droog, Garen tegen het Godez
 Aan, op dat die geen schade soude krijgen door de vlienen, want
 ou seou hing daar Aan, daer liep een ijder soo snel als sy'
 maar koude, madesse kleine tent sae, alwaer wy de vlienen
 doot by malhauden. Vouden seggen, Jie hare Ouderbroec ken
 en vonden koufou Aan haar beuen, soo dat wy hier lieft
 Gessloten dat sy' vanden Donger en koude gestoruen waren
 ook hadden sy' al een langou tye dood gewoest, want yet Noef
 Was meest vande beuen, soo dat sy' maar Ju jaer gerasuete
 Zagen, maar men koude gemat kelijk zien wie dat er Grest

Kempe en zijn metgezellen vonden erg veel schelpen van 'klikkousen', een soort schelpdieren, die de drie mannen kennelijk gegeten hadden. Verder zagen ze dat de mannen geprobeerd hadden om boomstammen uit te hollen om daar kano's van te maken, wat niet gelukt was. Op grond van wat ze verder aantreffen veronderstelden ze dat de mannen op het laatst geen vuur meer hadden kunnen maken. *'En ten laesten in haar tentje den een voor den anderen maar bij malkander ellendig leggen sterven van den honger en koude, hetwelk zeer droevig was om aan te zien, dat zij op zoo een arme ellendige wijze haar levens hebben moeten eijndigen.'*

We moeten aannemen dat de drie mannen begraven zijn, al vermeldt het reisverslag daar niets over. De volgende dag voeren Kempe en zijn mannen terug naar het schip. Ze kwamen daar op 3 november aan, met een grote hoeveelheid vogels die ze onderweg hadden geschoten.

Het vervolg van de expeditie

Op 10 november lichtte de Don Louis het anker. Het schip vertrok na ruim vijf maanden uit de baai. Dankzij de zeestroom langs de westkust van Zuid-Amerika kon het schip redelijk doorvaren. Na een tussenstop van elf dagen bij een eiland Santa Maria bereikte het schip op 24 december een baai bij de stad Pisco in Peru. Het was de bedoeling van de Middelburgse Commercie Compagnie geweest om te proberen daar handel te drijven: ruilen van de uit Nederland meegebrachte goederen, vooral textiel, tegen zilver. Voor Pisco was gekozen omdat daar volgens berichten geen sterk Spaans garnizoen aanwezig was.

Het liep echter uit op een debacle. Op 25 december brak er een muiterij uit op het schip. De muiters verschaften zich toegang tot de wapenvoorraad van het schip, zwaaiden met messen en verwondden anderen die zich verzetten. De kapitein en Kempe moesten zich in de kajuit verschansen. De muiters vertrokken daarna naar een Spaans schip.

Op 31 december werd de Don Louis door een ander Spaans schip in beslag genomen. De opvarenden werden aan land gevangengezet. Later werden de kapitein, Kempe en enkele andere opvarenden door de Spanjaarden naar Panama overgebracht. Via Cuba en Engeland kwamen ze op 1 mei 1727 terug in Middelburg.

De Middelburgse Commercie Compagnie ging als gevolg van de rampzalig verlopen expeditie bijna failliet.

Naschrift

Anna Maria Vermeulen, de vrouw van Laurens Wartels, zal thuis in Vlissingen met haar kinderen lang hebben gewacht op berichten van haar man over de vraag hoe zijn reis verliep. Vermoedelijk heeft ze na het uitzeilen van het schip in augustus 1724 niets meer van hem gehoord.

In de loop van 1726 kwamen bij de Middelburgse Commercie Compagnie berichten binnen over de inbeslagname van de Don Louis in Peru. Waarschijnlijk werd pas later bekend welke opvarenden tijdens de reis waren overleden. Het lijkt me erg twijfelachtig of de MCC de nabestaanden, als de maatschappij die al kende, heeft geïnformeerd over het lot van hun verwanten.

Anna Maria heeft vermoedelijk alleen uit berichten die via-via tot haar kwamen moeten begrijpen dat haar man niet terug zou komen. Over de omstandigheden van zijn dood heeft ze vrijwel zeker niets gehoord. Ook al is het een beetje laat, het leek mij als verre nakomeling van Laurens en Anna Maria goed om het verhaal alsnog op te schrijven.